

הרב מנחם מאיר ווייסמאנדל

אב"ד דקהל תורת חמ"ד

נייטרא - מאנסי

בענין אילנות המזיקות הבתים

ע"א) דלוקין על לאו זו וכ"כ הרמב"ם, וכתב ואפשר כיון שהוא נוטע לכתחלה לעצים ולקורות שרי.

משנה הנ"ל נפסקה בסי' בשו"ע (יור"ד סי' רצ"ד סעי' כ"ג) והוקשה בברכ"י על אתר (ד"ה בשביל העצים לשרפן או לשריפה) אותו הקושיא, ותי' כמו"כ דאיירי שנטעו לי' לכתחלה ע"ד קורות ועצים אינו עובר על בעל תשחית, ובשו"ע יותר מוכח כן לומר כן, דעל המשנה גופא אפשר לומר כמ"ש במהרי"ח שם דאיירי ששונה יותר לעצים מלפירות (דאיתא בג' ב"ק צ"א ע"ב ונפסק כן ברמב"ם (שם) וברא"ש ובחינוך ובכל הראשונים דכל שלעצו מעולה יותר בדמים שרי לקצוץ) אבל בשו"ע הוסיף מהירושלמי לסייג לקורות "ולעצים" ובתי"ט מבואר דהכונה להסקה ולא מסתבר שזה שוה יותר מלפירות, וכ"כ בספר כלי חמדה על התורה סו"פ שופטים שהוקשה קושיות העולם למ"ד ספיקא דאורייתא מהתורה לחומרא למה כתוב רק עץ אשר תדע שלא עץ מאכל הוא וכו' למה הא בכל התורה צריך ידיעה ברורה, ותירוץ דכמו דהנוטע לסייג ולקורות מותר דלא מקרי עץ מאכל כמ"כ כל שאין אנו יודעים בודאי שהוא עץ לעצים ולקורות ה"ל עץ מאכל.

ובינותי בספרים וכ"כ בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' קל"ד אות ב) אחר שהביא דברי השואל שכתב ראה להפוסקים שס"ל שלדבר מצוה כגון סוכה וכיוצ"ב מותר לחרות עצים שמוציא פירות, כתב הדובב מישרים להביא דברי המשל"מ (סוף פ"ז מהאס"מ) שהביא דברי הבאר שבע (תמיד דף כ"ט) על הא דמבואר בפ"ב דתמיד דכל העצים כשרים למערכה חוץ משל זיתים ושל גפן אבל באלו

שלום וישע רב לאוהבי תורתך ורב שלום בוניך הרבני החשוב והיקר ומופלג בחסידות ומידות טובות ויראת ה' הוא אוצרו כמו"ה ... שליט"א אבן יקר ופינת יסוד דעיר סענט לואיס יע"א.

אחרי דרישת השלום כיאות וכנכון

בדק לן מר ע"ד אילן הנקרא Mulberry Bush שהיא מין תות עץ פראי הגדל על יד דלת כניסה לביתו, שמפריע לכל הכניסות והיציאות של הבית כי צריכים לעקוף אותם בכל פעם והוא טירחא יתירא ולא דיירי אנשים הכי, וביתכם הוא גם רשה"ר לבאי צל קורתו לקרבם תחת כנפי השכינה.

ומין זה באופן זה אין הדרך לאוכלו, וגם מוחזק בתולעים, וי"א שיש חשש בריאות לאוכלו, והתרנו לקצץ אותו ע"י מכירה לעכו"ם מקודם, והעכו"ם יקוץ אותו כנהוג, מצירופי טעמים, א) דיש להסתפק מאוד אם זה מין עץ אוכל או דינו כאילן סרק ב) שצריך למקומו ג) ושלא נטעו לי' מעולם אלא גדל ממה שדרך העופות כשאוכלים זרע מזה המין הזה נופלים מפייהם על הקרקע במקום הזה, ובשם גברא רבה תמהת מאין מקור לזה.

היתר מצד אילן שעלה מעצמו

א) דהנה במשנה (ערלה פ"א משנה א) תנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה, והוקשה בחידושי מהרי"ח על אתר (הנדפס במשניות יכין ובוזע) איך הותר לנטוע עצים לקורות הלא אסור להשחית עץ מאכל (כמ"ש הרמב"ם פ"ו הל' מלכים ה"ח וה"ט) והובא בט"ז (יור"ד סי' קט"ז סי' טו) ומוכח מסוגית מכות אלו הן הלוקין וכן מוכח בב"ב דכו'

טיפול חייב, והכא אפילו בשוב אילן יחידי
 כזה אינו עושה כדי טיפול.

איברא דבשו"ת מהר"ץ חיות (סי' לג)
 בהגאון השואל כתב כנ"ל ראייה מערלה
 לאיסור השחת אילן דכל דלא נטעי לי' אדעתא
 לפירא מותר ובזה פי' הקרא כנ"ל והשיב לו
 המהר"ץ חיות עפ"י המהרי"ק דאין לנו לחדש
 דרשות מעצמינו, ובעיקר הדבר כתב לחלק
 דשאני לענין ערלה דכתיב בקרא ונטעתם כל
 עץ מאכל הרי דבנטיעה תלוי מילתא ומש"ה
 אם הנטיעה הי' לעצים ולקורות לא שייכי בי'
 ערלה, אבל לענין כל תשחית דאילן כתיב עץ
 מאכל ולא זכר הכתוב נטיעה דנדמיהו אהדדי,
 והביאו הכלי חמדה סוף פרשת שופטים,
 ולענין עצם הראי' ממשנה הנ"ל עי' בחידושי
 מהרי"ח הנ"ל ובחזו"א על אתר שיש עוד
 ישובים לקושיא הנ"ל, ובמקורות וצינונים
 הנדפס ברמב"ם (הוצאות פרנקל) שדעת
 המשל"מ דקציצת ענפים עצים בלבד שרי,
 ולדעת הבר"ש קציצת ענפים עצים לצורך
 מצוה שרי, ולהראיה ממשנה תמיד עונים
 דאיירי שלקחו העצים מהזמירה וכן לעצים
 ולקורות איירי שלא כרתו כל העץ כולו, ומ"מ
 לעיקר הלכה רוב הדיעות מתירים כנ"ל להתיר
 ומסתבר טעמייהו ואפילו להמהר"ץ י"ל דמודי
 היכי דלא הי' בכלל נטיעה אלא כבנד"ד
 שהעופות זרקו הזרעים שנפלו למקום הזה
 דלא נאסר רשותו בשביל זה, עכ"פ חזינן מכל
 הפוסקים הנ"ל שזה שלא נטעו לי' להאילן
 ה"ל צד חזק להתיר.

אם זה ה"ל אילן מאכל

(ב) כתב הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ו
 ה"ט) וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא
 דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו, מותר לקוץ
 אותו, וכמה יהא הזית עושה ולא יקוצנו, רובע
 הקב זיתים, ודקל שהוא עושה קב תמרים לא

הי' מביאים במרביות של תאנה ושל אגוז ושל
 עץ שמן, ובהכרח צ"ל כיון דעושה לצורך
 מצוה שרי, וכתב הדו"מ דגם בלי טעם של
 מצוה שרי דכמו דאין איסור ב"ת על אילנות
 שנטעו לי' לסייג לגדר ולקורות דכיון דנטעו
 לי' שלא אדעת הפירות ליכא איסור ב"ת ה"נ
 איירי דלא נטעו לי' אדעת הפירות וכן הביא
 משם הגאון ר"ז מבערסלא, וגם העצים של
 של המערכה נטעו לי' אדעתא שלא להפירות,
 וא"כ ליכא מזה ראי' דלצורך מצוה כגון סוכה
 או סכך מותר¹ אם נטעו לי' אדעתא דפירא,
 וגדולה מזו כתב במחנה חיים (ח"א סי' מ"ט
 ד"ה ונראה ליישב דכבר) דמביא ממשנה זו
 ראייה דהנוטע בדעת שרק לזמן יביא פירות
 ואחר כך יקצצו דאין איסור, והמשנה בתמיד
 איירי שעצים של תאנה ואגוז ושל שמן הי'
 נוטעים אותו אדעת שרק לזמן בלבד יהי'
 מביאים פירות והא דהותר לכרות שבעבור
 הזמן שעליה חשב נעשה כנוטע עצים לסייג
 לקורות ולעצים.

הנה מכל הלין שנוטע במחשבה שלא
 יהנה ממנה כעץ פירא אין איסור לכרות, ויש
 מגדולי האחרונים שפירשו הקרא (פרשת
 שופטים פ"כ פסוק כ) "רק עץ אשר תדע כי
 לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכת" דהכתוב
 איירי שיש לו ידיעה שלא נטעו אדעת פירות,
 ומכל הנ"ל שכ"ש הוא באופן שלא נטעה
 בכלל אלא שעלה מאליה, אלא שכתב בשו"ע
 (רצ"ד סכ"ז) דאילן העומד מאליה בישוב
 ברה"י חייב בערלה והוא ממשנה וירושלמי
 הביאו בב"י, אלא דכתב הש"ך (סקל"ה) דהוא
 מטעם דחיישינן דמסתמה שע"י עבודת אדם
 שעבדה מתחילה עלה, אבל כאן שאנו יודעים
 שלאו מחמת עבודת אדם עלה להנ"ל הרי
 שאין איסור ב"ת להסירה, ועוד יותר מזה שעד
 שההלכה (שם) שבטרשינן אם הי' עושה כדי

1 וקצת צ"ע בסברה הנ"ל שנחלקו בה הפוסקים אי לצורך מצוה שרי, כגון כשהאילן מאהיל על סוכותו, או שצריך להענפים לסכך, דאי מיירי דלית לי' דרכא אחרינא אלא בטורח גדול, למה לא יהי' כמעולה בדמים דק"ל שצריך להוציא מעותיו לקיים מצוה.

כמה חשיבות דידי' ה"ה המהרש"ם בהגהות על ספר חסידים (אות מ"ה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"א מפתחות אות כ"א) אמנם לפי דעת הרע"ב מודי דכ"א לפי חשיבתו, עכ"פ צירופא רבה יש דפירות האילן הללו לא חשובים כלל דלא מיכלי' כלל, וע"ע בשו"ת חיים שאל (אות כ"ב ד"ה ועוד קשה) ואמנם למעשה כן הסיק למעשה הגאון מנחת שלמה תנינא (ב - ג סי' ק') שבנוגע לשיעור הפירות כל שאינו שוה כנגד היציאות שצריכים להוציא עליו, מותר ודאי לקוצצו, וכ"כ הרה"ג ר"י אפרתי בשם הגאון רי"ש והוסף דכל כה"ג שרי ע"י עכו"ם וליכא משום סכנה, ואילן הזה פירותיו מיעוטים ובכל אופן אין הדרך לבצור כלום הימנו לאכילה ונכלל באילן שהזקין.

ובשו"ת ערוגת הבושם (יור"ד סי' ק"ב) כיון דקי"ל דאכילה ע"י הדחק לאו שמיה אכילה א"כ אילן שפירותיו נאכלים רק ע"י הדחק שרי לקצציה כמו אילן סרק אפילו אינו צריך לעצו, ודעתו בשיטת הרמב"ם מש"כ בקרא כי ממנו תאכל הכונה רק אילן שאוכלים ממנו, ובשו"ת תשורת ש"י (מה"ת סי' קס"ה) ובשו"ת נטע שורק (הנ"ל) הובא דבריהם בדרכ"ת (הנ"ל) דאילן שמוציא פירות מתולעים ועפ"י דרך הטבע אין לצפות שישתנו מאליהם לטובה ואינו ראוי לאכילה לישראל נראה לי דבריהם דמסקי דשרי למקצציה, ואפילו לפי מה שהבין והעתיק הדרכ"ת מסקנתיהם לחומרא איירי עכ"פ אם יבוא סו"ס לאכלם ע"י בדיקה, ובזמנינו שצריך מומחה מנוסה לבדוק אלו הפירות ובל"ה אפילו לעשות מהם משקה אינם ראויים הרי בודאי שההוצאה מרובה ובפועל אין גילים לאכלם ולשתותם כלל, וגם בשו"ת חזון נחום (ח"א סי' ל"ח) כתב על הא דאיתא במשנה הנוטע אילן בשבת יעקור וכתב דההיתר לעקור האילן משום דסו"ס אסור באכילה וא"כ אינו עץ מאכל, מכל הלין נראה שאילן כזאת שאכילתו בכלל מחודשת ובמציאות אין אוכלים אותו שלא נכלל בכלל

יקוצנו וכ"כ שועה"ר (שם סט"ו) והוא דברי רב בגמרא, וכתב בחיים שאל (סי' ס"ב) דמדברי היש"ש (החובל סי' ס"ב) נראה דמדין מעולה בדמים הוא, דהיינו ששיערו חכז"ל דכל אילן שאינו מעלה שיעור פירות שקבעו חכז"ל הרי עצו שוה יותר מפירותיו, וע"כ כל שאינו שוה דמי טירחו שרי להשתמש בהעצים לכל דבר ואם אינו משתמש בהעצים עצמם אסור, אבל מדברי שאר הפוסקים נראה דלא מדין מעולה בדמים אלא כיון שאינו כדאי לטרוח בו דינו כאילן סרק, וכן נראה מלשון הרמב"ם דהשוה דין אילן סרק עם אילן שהזקין, ונ"מ דשרי לקצצו אף אם אין תועלת בכלל בהאילן כלל אלא שלא נייה לו בזה וכמו אילן סרק, ובנטע שורק (יור"ד סי' מ"ב, הובא דרכ"ת סקנ"א) הביא דברי היעב"ץ (סי' עו) דאף שהוא סובר דאילן המעולה בדמים דשרי לקצצו מ"מ סכנה עדיין הוי, מ"מ באילן שאינו מגדל פירות אלא דבר מיעוט אפילו סכנה אין בו, דמוקי האי (ב"ק צ"ב ע"א) דאמר שמואל לאריסי' למחר אייתי לי מקורייהו כיון דמכחי לי בגופנא כולי האי, בדלא טעיין קבא דמיכלי' זמניהו, והנה חכז"ל נתנו שיעור כמה יטעון פירות דאסור ודימו זה לסוגיא דשביעית (פ"ד) דהיינו באילן זית רובע הקב, ובדקל קב וגפן אפילו כל שהוא, וכתב החזו"א (שביעית י"ט סקכ"ה) דהכל לפי גודל האילן בטובת השדה, ויש להחמיר אם הם זיתים טובים ולהקל אם הם גרועים, וכן הביא בספר החשוב משנת יוסף (על אתר) בשם הזכרון יהודה דאם הזית ענפיו מרובים לא חשוב אף בעושה יותר מרובע הקב, ובנד"ד יש גם לצרף מש"כ הרא"ש ויש"ש דבכל אילן אזלינן בתר חשיבתו דידי', ובאמת שכן מורה לשון הרמב"ם שהתחיל באילן פירות סתם שכתב ואינו עושה אלא דבר מיעוט שאינו ראוי לטרוח עצמו בו, ואח"כ כתב וכמה יהי' הזית וכו' הרי דבסתם אילנות אזלינן כ"א לפי חשיבתו, אמנם כמה אחרונים לא ס"ל כן בדעת הרמב"ם דאזלינן בכל אילן

ולנוטעם במקום אחר שחייבים לעשות כן, כי השאלת יעב"ץ (ח"א סי' ע"ו, הובא בפת"ש הנ"ל) ס"ל דאם נוטעם במקום אחר עם עפר באופן שגם בשעת העברתם עדיין יש להם חיות אין איסור אפילו לכתחלה וכ"כ החיים שאל (סי' כג) אמנם הח"ס חולק וס"ל דזה בלבד אין זה היתר, אלא בדמקום שמותר כגון מעולה בדמים או צורך מקומו אם אפשר לו ינטעם במקום אחר, אלא שאם אין יכולים לעשות כן מותר אפילו בלעד זה התנאי [ובשבה"ל ח"ב סי' מ"ז ס"ל דאם זה עולה הוצאות רב נחשב כא"א] ובתשובת עמק שאלה (סי' כ"א הובא בדרכ"ת הנ"ל) חולק על זה התנאי וס"ל דאפילו במקום שלא ישתמשו בהאילן עצמו למעולה בדמים אלא שהמקום חשוב לו – מה שהח"ס ס"ל דירד חד דרגא מההיתר, והמשאת משה (יור"ד סי' ל"ד הובא בדרכ"ת שם) נטה קו להחמיר בכלל, חולק עליהם העמק שאלה וס"ל דדינו שוה למעולה בדמים בכלל, וכדלהלן, ובספר החשוב הבית (סי' ט סע' ח) הביא עוד אחרונים דס"ל כהח"ס, [עוד חידוש לן הח"ס דצריך שיהי' הריוח ברור ולא ספק] וגם בשו"ת השיב משה (יור"ד סי' ל"ז) התיר בצריך למקומו, ובנד"ד כיון דמעכב ההליכה ההוגנת הרגיל ה"ל צריך למקומו.

אמנם בשו"ת משיב דבר (סי' נ"ו) מסתפק ואזיל אי דעת הרמב"ם כהרא"ש להתיר בצריך למקומו ונסתפק בדעת הרמב"ם כנ"ל דאולי דין מעולה בדמים היינו רק אם עצם האילן שוה יותר מפירותיו אבל אם יצא לו ריוח צדדי שהמקום חשוב יותר משוי' האילן לא, דהרי הרמב"ם כשהתיר במעולה בדמים כתב "שהתורה לא אסרה אלא דרך השחתה" וזה לאו דרך השחתה הוא, אבל אם לא ישתמש בו כלל הרי הוא דרך השחתה, וכ"כ בשו"ת השיב משה (סי' ל"ז) בדעת הרמב"ם, וכן הביא בשו"ת עמק שאלה (סי' כ"א) בשם שו"ת בית יעקב (סי' ק"מ) שהתוס' (ברכות ל"ו ע"ב) שהביאו שני אופנים דהותר לעקור

אילן מאכל, ושאני הוא מאילני תפוחים שנטעו להם אנשים בחצר לנוי למרות שאין אוכלים אותו, וכשקוצץ בחורף יש לצרף גם שיטת המחנה חיים (סי' מ"ט) דאינו עובר.

צריך למקומו

(ג) בג' (ב"ק צ"ב ע"ב) אמר רב דיקלא טען קבא אסור למקצציה וכו' א"ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקן תאינתא בלא זמנה אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים מותר, ופסקיה הרמב"ם (פ"ו הל' מלכים ה"ח וה"ט) שכל שאינו דרך השחתה מותר, וכל שדמיו יקרים יותר מהפירא שרי, והנה כתב הרא"ש (פ"ח סי' ט"ו) וכן אם היה צריך למקומו נראה דמותר, וכ"כ בבשמים רא"ש (סי' שלד, הובא בפת"ש יור"ד סי' קט"ז סק"ו) וכ"כ בשו"ת פאר הדור (להרמב"ם סי' נ"ד) והביאם להלכה בשו"ת חו"מ הלכות שמירת גוף ונפש ובל תשחית סעיף טו) וז"ל במה דברים אמורים כשעושה דרך השחתה וקלקול אבל על מנת לתקן מותר וכו' כגון אילן מאכל שמכחיש את הקרקע ומזיק לאילנות אחרים הטובים ממנו וכן אם צריך למקומו לבנות שם או שמאפיל על החלון מותר לקצצו וכן אם דמיו יקרים לבנין יותר מלמאכל וכן כל כיוצא באלו בקלקולי שאר דברים.

וכתב הט"ז (יור"ד סי' קט"ז סק"ו) ומזה התרתי לאחד שהיה לו קרקע עם אילנות לקוץ האילנות אף על פי שיש בהם פירות כדי לבנות בית דירה, וכן הורה הח"ס (יור"ד סי' ק"ב, הובא בפת"ש הנ"ל) למעשה אם המקום נצטרך המקום לבנות בתים שם, וכן הביא משם צ"צ (הקדמון סי' מ"א) וכן הכנה"ג (שם הגב"י אות לא) הביא דברי הרא"ש, וכתב, וע"ז סמכו עכשיו שקוצצים אילנות שעושים פירות כדי לבנות שם, ובשו"ת שבות יעקב ח"א (חו"מ סי' קנט) ובשו"ת זרע אמת ח"ב (חיו"ד סי' לג) (אך תנאי הותנה הח"ס שאם יכולים לעקור האילן עם שרשיו ועפר

דהו לא נתיר מה שהוא סכנה, וגם מ"ש הרא"ש להתיר לצורך מקום ר"ל שרוצה לבנות שם או לתקן לו במקומו דבר הנצרך לו מש"כ להרחיב חצירו ולצורך טיול ותוס' אור ורווח בעלמא לא אמר, ובנד"ד אולי עקיפת הדרך הוי רק קצת טירחא, ובשו"ת עמק שאלה (הנ"ל) כתב דכל זה רק כיון שלא ישתמשו במקום האילן עצמו אלא שלא יאפיל על החלונות, וזה אינו בנד"ד, ובכל אופן זה כ"ז אינו דהנה בשו"ת מהר"י באסן (סי' ק"א), הובא בדר"ת הנ"ל ובכל האחרונים פ"י לענין מעולה בדמים דהיינו כל שדרך בנ"א לעשות כן דהיינו דשוה ל' לרוב העולם יותר השחת אילן זה להתועלת והריוח היוצא מזה, ובנ"א לא יתמהו על מעשיו ובבי"צ (סי' קמ"ב) דכתב דשאר ב"ת שהוא דרבנן תלוי ב' גופא מה ששוה לו לעצמו ביותר ולא אזלינן בתר כולי עלמא, אבל בהשחת אילן פירא שהוא דאורייתא תלוי מה ששוה לכל העולם ולא בעצמו בלבד, ולמעשה נקטינן כמ"ש בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' נ"ז) לחלק דבשאר דברים של ב"ת אזלינן בתר דידי' ובאילן הגם שלענין ההיתר עצמו תלוי בדידי' ואם אצלו חשוב יותר הריוח מהשחתת האילן הגם שמותר סכנה מיהו הוי עד שלכל העולם ניכר ששוה בדמים יותר וכל העולם ה' עושים כן אלו ה' במקומו, כי מרש"י פסחים (הובא להלן) מוכח שאסור שיהי' העולם תמיהם עלי למה קוצץ אילן טוב, והם לא יודעים נימוקו, ובשו"ת חקרי לב (מה"ת סי"א) כתב דעשיר תלוי בדרכם של עשירים ועני תלוי בדרכם של עניים, וא"כ הא דכתב החו"י איירי ג"כ שאין דרך העולם לקצץ האילן המאפיל על חלונות, או שאין ידוע בזה מנהג, אבל בנד"ד הדבר ידוע שכן נהגו שאין מנהג העולם להניח אילן

עצי פירי כשאין העץ מניב קב פירות או כשהקורות מעולה בדמים יותר מהפירות, ובהכרח חולקים על הרא"ש בצריך למקומו, אמנם הח"ס (הנ"ל) והבנין ציון (ח"א סי' ס"א) והעמק שאלה (הנ"ל) והבי"צ (סי' ק"ב) דחו דבריו שתוס' מביא רק הציורים שעליו דן הגמרא, וראי' חזקה הביא ממ"ש רש"י (דף צ"א) דאם האילן סרק רחוק יותר מאילן הפירות שרי, ובהכרח משום דצריך למקומו ואפילו לא ישתמשו בהאילן עצמו,² ואפילו לדעת הרא"ש כתב המשיב דבר שעדיין יש מקום לחלק בין הנאות של השחתת האילן ולומר דוקא דהתועלת בא לבעלים עם ההשחתה, משא"כ אם רוצה לבנות שם, ומי יודע דלמא לא מסתייע מילתא, וכהא דמגילה (כ"ו) לא ליסתר אינש בי כנישתא כו' משום פשיעותא, וכל דבר שאין התירו רק מה שיתקן אח"כ אסור כדתנן במסכת כלאים (פ"ב) לא יאמר אזרע ואח"כ איפך כו' ה"נ אסור להשחית את האילן ואח"כ יבנה בית שמא לא יבנה ונמצא עובר על ל"ת כך דעתי הקלה נוטה, ועי' בשד"ח (מערכת ב"ת) שהביא עוד פוסקים דחיישי לפשיעותא, אמנם בנד"ד אין החשש שהרי הוא הנאה הבא מי עם קציצת האילן.

אלא דיש לבעל דין לחלוק דאולי ההיתר רק צריך למקום ממש אבל אם אפשר לעקוף והדבר תלוי רק בטירחא יותר ומאן מפיס לשער הטירחא להתיר השחתת האילן, ומקום הספק ממ"ש חרות יאיר (סי' קצ"ה) דאם אפשר לו לתקן היזק של האפלת חלונות ע"י אילן פירות בפחות השחתת האילן כגון בקציצת קצת ענפיו המאפילים עליו לא יקצצו כל האילן אף על פי שבהמשך השנים חוזרים וגדילי' ויצטרך לחזור ולטרוח משום טרחו כל

2 [נוצ"ע ממ"ש בשו"ת הרשב"א (חלק ז סימן תקי) אילן שהזיק הבית מותר לקצו כדאתמר בפ' החובל שמואל אייתי ליה אריסי' תמרי למחר אייתי ליה מקורייתו פ"י משרשיו שעקר אותם וכן איתא התם אם היה מעלה בדמים מותר לקצן אפי' עושה פרי, הרי לענין היוק לא חילוק אם ישתמשו בעצם האילן וכן הצ"צ (הנ"ל) התיר לעקור עץ אגוז אם שרשיו חדרו לתוך שרישים של עץ גפן, הרי לענין היוק לא חילוק כנ"ל, וביותר שהתיר לעקור עת אגוז ולנטוע במקומו גפן אפילו לא ישתמש כלל בעץ האגוז]

ותוכ"ד דה"ל לרבינא לפרש בהדיא דמ"מ אסור משום סכנה, והאיך הרמב"ם (פ"ו מה' מלכים) והסמ"ג (מל"ת רכט) סתמו דבריהם להתיר להלכה, ולא הזכירו כלל שיש סכנה בדבר. וכן הרא"ש ורבינו ירוחם פסקו להתיר כשצריך למקומו, ולא הזהירו שיש סכנה בדבר, וכן מוכח מהראשונים הנ"ל שפירשו דמאי דקאמר אנא לא קייצנא משום דלא ס"ל כרב יוסף, הא במזיק שדות אחרים בבירור היה קוצץ, ואין לנו אלא דברי רבותינו הראשונים הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והנמק"י והמאירי ור' יונה, וכתב החת"ס (חיו"ד סימן קב) ששבחת טעה לחשוב שהגיע זמן עץ התאנה לקוץ, ובאמת שעדיין לא הגיע זמנה לקוץ ולכן נסתכן ומת, והדברים ארוכים, וכן הסיק הגאון מנחת שלמה (הנ"ל) שהסכמת הפוסקים שבהיתר מעולה בדמים או צריך למקומו אין אפילו משום סכנה, וכבר כתבתי לעיל דלהיתר של אילן שאינו מניב די פירות ואינו כדאי לקיימו גם היעב"ץ מודי דאין סכנה.

העצה ע"י מכירה לנכרי ונכרי יקצץ האילן

(ה) בדרכ"ת (שם) מביא הטוט"ד (תלתאי ח"ב סי' ח) דאם קוצץ ע"י עכו"ם מותר דאין שליחות לנכרי ובשם הערך כתב דלחומרא יש שליחות לנכרי ועוד דלא גרע ממונע אמת המים שכתב הרמב"ם דעובר אע"פ שהוא גרמא, וגם הערוגת הבושם (ק"ט וקכ"א) אוסר ע"י מכירה, וכמו שנפסק בב"י (אבהע"ז סי' ה) וברמ"א (חומ"מ סי' שלח ס"ו) דאמירה לעכו"ם אסור בכל דיני תורה, ובתשו' אמרי נועם (ח"ב סי' ג) דמועיל דעכ"פ היתר מכירה, והביא גדולי עולם ה"ה הנטע שורק (הנ"ל) ובי"צ (יור"ד קמ"ב) שאסרו ההיתר מכירה שבדאורייתא לא מועיל הערמה אבל בצירוף כמה סניפים שרי, כגון שהקונה הנכרי יאמר לגוי אחר דה"ל שוב אמירה לנכרי בדרבנן, וכן הביא משם האבני צדק (סי' מ"ה) שאם יש שאר צירופים מועיל היתר מכירה לעכו"ם,

פירות כזו לסתום דרך המלך לכניסת הבית הריוח ויעור הטירחא כנ"ל תלוי לפי מה שנהגו בנ"א, וליתר שאת יש ךעשות כמ"ש בבית שלמה (יור"ד ח"א סי' קצ"א) לענין צריך למקומו דהיינו למכור המקום לעכו"ם בכל קנין המועיל ולעשות ע"י עכו"ם (והובא דבריו בדרכ"ת הנ"ל).

חשש סכנה

(ד) אלא דפש לן לחוש למ"ש בשאילת יעב"ץ ח"א (סי' עו) הובא לעיל שאפילו במעולה בדמים או בצריך למקומו, מ"מ אסור משום סכנה, וזה דאר"ח לא שכיב שבחת ברי אלא דקץ תאנה בלא זמנה, דח"ו לומר שעבר על לאו דאורייתא, אלא אלא דה"י חסיד גדול היה, ולא נמצא בו שום עון אחר, והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. ולכן צ"ל דמיירי שהיה מעולה בדמים או שצריך למקומו היה, אלא שאין זה משנת חסידים, או דלכ"ע נמי איכא סכנתא, והא דאמרי' אם היה מעולה בדמים מותר, היינו שאין בזה משום לא תשחית, אבל לעולם יש בזה סכנה, ובהכי ניחא מ"ש (בב"ב כו) אנא לא קייצנא וכו' עכת"ד, אמנם בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ס"ח הובא בדרכ"ת הנ"ל) ובשו"ת חיים שאל (סו"ס כ"ג) ובחקרי לב מהדו"ת (ח"א סי' י"א ד"ה גם) ובבית שלמה (ח"א מיו"ד סי' קצ"א) כולם חלקו עליו וכתבו דפשיטא שאין לומר בדברי הרא"ש שהתיר בצריך למקומו, דהיינו דליכא איסור דבל תשחית, אבל אכתי חשש סכנה איכא, דבדואי שלא היה סותם הרא"ש דבריו להתיר, וגם הט"ז הורה להתיר למעשה (וע"ע ח"ס הנ"ל וערוגת הבושם הנ"ל שכתבו הסבר אחר לטעותו של שיבחת). וכ"כ בשו"ת נטע שורק (הנ"ל), שהיעב"ץ ז"ל הפריז על המדה לחשוש לסכנה אפילו במעולה בדמים או שצריך למקומו, וכן הביא הדרכ"ת (הנ"ל) מהאבני צדק ומההשיב משה (הנ"ל) דהעיקר כדברי הט"ז והאחרונים להקל וכ"פ בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א (סי' קלט) דליכא אפילו משום סכנה.

חשש.

ובצירוף לזה באופן כזה יש להזכיר שישנם אחרונים רבים שסוברים שאין להקפיד כל כך בצוואותיו, שלא נאמרו אלא לזרעו אחריו, וכמ"ש בשו"ת נוב"ת (חלק אבן העזר סימן ע"ט), ובשו"ת דברי חיים מצאנו (חלק אבן העזר סימן ח'). ובשו"ת צמח צדק (חלק אבן העזר סימן קנ"ג) בשם השב יעקב (סימן כ"ג) ובשו"ת ערוגת הבושם (חלק יורה דעה סימן קי"ח) וכ"כ עוד בשו"ת שם אריה (חלק יורה דעה סימן כ"ז), ותוכ"ד, ושמעתי מהרה"ג הישיש מהר"ר מרדכי מרגליות, אב"ד סטנאב, שקיבל מאבותיו כי באסיפת גדולי הדור שהיתה בדורו של המהרש"א, והיה גם המהרש"א בתוכם, היו מדברים אודות צוואות רבי יהודה החסיד, ועמד המהרש"א על רגליו ואמר, הנה בצוואות רבי יהודה החסיד כתוב, שלא יקרא איש מזרעו את בנו לא בשם יהודה ולא בשם שמואל, ואנא מזרעא דרבי יהודה החסיד קאתינא, שאני מבני בניו, וזה שמי שמואל, ושם אבי יהודה, והשם אריה כתב אפשר שהצוואה לא היתה אלא לזרעו ממש, ולא לדורות הבאים אחריהם, ודלא קפיד לא קפדי בהדיה (פסחים קט ע"ב).

ובספר חסידים עצמו (סימן תנט ע' שטו) מביא את הכלל "מאן דקפיד" גם לשאר דברים ולא רק לענין זוגות וז"ל כל הניחושים כנגד המקפידים וכתוב (יחזקאל ז' כה) "קפדה בא ובקשו שלום ואין" מכאן כל דקפיד קפדו בהדיה ומתוך שאין אדם יכול להזהר בהקפדות נכשל, ובעל שבעים תמרים בעצמו בספרו כפות תמרים (סי' ד') דרך למאן דקפיד ה"ל כשכיח הזיקא, ואנן דקים לן בדברים אלו כקבלת רבותינו בכך (וכ"כ החזו"א במכתבו סי' ובעוד הרבה ספה"ק). ותמים תהי' עם ה' אל' ותומם ישירים ינחנו בהתנהגותנו המתנהג עפ"י התורה ולא יאונה לו און ויתברך ויישמר ממקור עליון.

ז) מכל הנ"ל חשבתי שההיתר ברור

וכן המהרש"ם (ח"א כ"ב) התיר ע"י מכירה וכתב אדרבה מחמת חשש סכנה גמור ומקני ל', והמהרש"ג (ח"א יור"ד סי' כ"ד) אוסר ע"י מכירה, ועכ"פ בכל מקום שמתירים הוא ע"י מכירה לעכו"ם, ואדמוח"ז במנח"י (חלק י סימן טט) כתב אפילו באילן סרק שהאילן מזיק וגורם לחולי ח"ו, להתיר ע"י מכירה לנכרי באופן המועיל, היינו בקנין בשטר ובכסף, ואח"כ יוכל לקצצם ע"י נכרי, דכל כמה דאפשר להדר מהדרינן.

אי במקום שמותר עפ"י הלכה יש משום צואת רבי יהודה החסיד

ו) ומעתה עלינו לדון מטעם צוואת ר"י החסיד (אות נ"ג) שציוה "אילן העושה פירות אין לקצוץ אותו" הנה בשו"ת חיים שאל (ח"א סו"ס כ"ג) כתב לצדד בכונתו שגם באופן המותר לא יקוץ דאל"כ מאי קמ"ל מקרא מלא וש"ס ערוך הוא ולכן פסק בנידון דידי' לקוץ ע"י גוי, אבל לא הכריע בודאות דגם באופן המותר אסור משום סכנה, אאלא שבספר שבעים תמרים (אות נ"ב) הסיק שכונת החסיד אפילו במקום שמותר לפי שורת הדין, אמנם חולקים גדולים יש ע"ז ה"ה בשו"ת אבני צדק (חיו"ד סי' מ"ה) ס"ל דרוב פוסקים ובתוכם זקיננו ההשיב משה (יור"ד סי' ל"ז) סברי שבמקום שמותר על פי הדין לית בי' גם משום סכנה, וגם החתם סופר (הנ"ל יור"ד סי' ק"ב) מתיר לקצוץ אילנות בצריך למקומו (ורק אם אפשר לעקרם עם שרשיהם יעשה) אבל עכ"פ לא חש לאסור לגמרי משום צוואת ר"י החסיד, והחיים שאל הנ"ל שחש לצואת החסיד אפילו במקום דמותר עפ"י ההלכה התיר ע"י עכו"ם, ויתכן הטעם שהחוששים הוא כמ"ש לעיל בשם הד"ח משום דאיתא בגמרא פסחים (נ ע"ב) קוצצי אילנות טובים אינם רואים סימן ברכה וכתב רש"י הטעם שהכל תמיהים ומלעזיזין עליהם, ומתוך כך עין שולטת בהן, וצעקת בני אדם, אבל באילן שאין אף אחד אוכל הימנו וניכר לכל הטעם שקוצצים אותו אין תמיהים ואין מלעזיזין ואין

מאכל גמור שנטעו לי לאכילה ואכלו מהם בנ"א הרבה זמן אלא שנולד טעם שיהי' מותר עפ"י הלכה מעכשיו לקוצצו אי מטעם מעולה בדמים או צריך למקומו, ובנד"ד הספק גדול מאוד אי זה מקרי אילן מאכל בכלל וכנ"ל שהצד קרוב שאינו, וגם מעולם לא מיועד לאכילה ולא אכלו לי' ולא נטעו לי' כלל, והי' מהצדיקים הבאים בסוד ה' עם יראיו הי' שנמנעו בכלל מלאכול פירות וירקות שנחדשו בדורות מאוחרים כי חששו אם עפ"י סוד יש להם נשמות מגולגלים וניצוצות להעלותם ע"י אכילה דילן, אמנם המושגים הללו בעהור רחוקים מאתנו עד מאוד עד ימלא הארץ דיעה את ה' בב"א, וביותר לא מסתבר לן שהציפורים מצצפים ואוכלים ואוסרים נחלות, מ"מ דכבר אתי להכי ואשתהי זמן רב עד השתא, וע"כ אני מסתלק מלהורות היתר בזה עכשיו, ויכול מר להראות מה שכתבתי בזה לג' רבנים אחרים שסומך עליהם בלב תמים בלי חששות בליבו ח"ו שהרי כאמור בשם רבינו יהודה החסיד עצמו כי החששות והפחדים עצמם הם המזיקים ר"ל, ושלום יהי' בארמונו ולכל אשר לו, כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, ואני כעת מושך ידי לגמרי מלהצטרף כעת אפילו לסניף להתיר.

ההנני בזה בכבוד רב

מנחם מאיר ווייסמאנדל

ולבצעו באופן שקבלתי מרבתי ז"ל דכל שנוגע לצוואת ר"י החסיד יעשה מה שאפשר ויקבל היתר מג' רבנים כמ"ש באבני צדק (חיור"ד סי' מ"ו) ובהגהות מהרש"ם על ספר חסידים (אות י"ט) וימכור המקום לנכרי בקנין המועיל בכסף ובשטר, ויקצוץ ע"י נכרי וכנ"ל (ולא חייבתי לנטוע במקום אחר מחמת ההוצאה המרובה וכנ"ל) ויקצוץ בחורף בזמן שאינו גדל (כמ"ש משם המחנה חיים) והכי בשופי.

ומר חסיד מופלג וחייש לי' בודאי למ"ש בספר במילי דחסידותא על ספר חסידים דכל דבר וכל אילן יש לו משטר ברקיע ויש נפשות מגולגלת באילנות וזרעים ע"כ אין להרביע אילנות וזרעים עד זמן שנקצב עליהם מן השמים שלא לדחות את דינו, ובספר מאה שערים מהריקנטי כתב דהממונה על אותו עץ צועק עליו דין מן השמים על שגורשו ממקומו קודם זמנו, ומה גם האבני צדק הנ"ל מרא דהאי שמעתתא אחרי כותבו ההיתר ולא חש לדברי היעב"ץ ולא שיש בזה משום צואת החסיד בפרט כשעוהו ע"י עכו"ם, כתב אי לדידי צייתי לא יגור האילן לא מניה ולא מקצתיה ושומר נפשו ירחק מהם, שהאדם עץ השדה ר"ל מה שתעשה לעץ תעשה לאדם והמנחת אלעזר (ח"ג סי' י"ג) כתב שקבלה לו מאבותיו שלא יורה להתיר לקוץ אילנות אף באופן המותר אלא ישלח לבד"ץ של ג' רבנים.

מ"מ באופנים שהם מיירי הלא הי' עץ פרי

יסוד העבודה היא שמחה והיפוכו ח"ו הוא עצבות

... אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל", הא למדת שהעבודה בשמחה ואי אפשר לעבוד את השם וכו' וכו' אלא מתוך שמחה.

(רמב"ם פ"ו מה' יו"ט הל' כ')